

IDR

Institutul Diplomatic Român

www.idr.ro

POLICY PAPER

Seria Policy Paper
cuprinde texte bazate
pe surse publice.
Opiniile exprimate
reprezintă punctele
de vedere ale
autorilor.

Institutul Diplomatic Român

Policy Paper nr. 27 / 2020

Mediterana de Est: cauzele și mizele
instabilității regionale

George Vișan

ISSN 2285 – 8938
ISSN-L 2285 – 8938

București 2020

Mediterana de Est: cauzele și mizele instabilității regionale

George Vișan

Cauze și conflicte multiple:

Mediterana de Est este, în prezent, teatrul principal al mai multor dispute diplomatice și conflicte militare:

- *Conflictul greco-turc privind delimitarea maritimă.* Ambele state au cereri maximale în ceea ce privește delimitarea zonelor economice exclusive în Estul Mării Mediterane și în Marea Egee. Disputele diplomatice privind delimitarea maritimă sunt amplificate de potențialul energetic al regiunii, care a crescut foarte mult miza respectivelor confruntări. În cazul acestor conflicte, la mijloc nu se află numai controlul anumitor zăcăminte de hidrocarburi, ci și controlul, pe termen mediu și lung, al pieței europene de gaz;
- *Conflictul greco-turc privind Insula Cipru.* Insula este separată în două entități politice, una recunoscută de comunitatea internațională, ca membră a UE (Republica Cipru), iar cealaltă, nerecunoscută (Republica Turcă a Ciprului de Nord). Chestiunea unificării insulei și a integrării sale europene reprezintă un punct de tensiune între Bruxelles și Ankara;
- *Conflictul greco-turc privind delimitarea spațiului aerian în Marea Mediterană și în Marea Egee;*
- *Conflictul din Siria.* Războiul civil din anul 2011 a dus la implicarea, pe rând, a Turciei, a Federației Ruse, a SUA, a Marii Britanii și a Franței;
- *Conflictul din Libia,* în care Turcia s-a implicat relativ recent, fapt ce a condus la tensionarea relațiilor cu Franța.

Majoritatea acestor disensiuni sunt de natură istorică și s-au intensificat pe fondul instabilității globale. Confruntările recente din Siria și Libia s-au amplificat pe fondul Primăverii Arabe și al intervențiilor internaționale în disputele interne generate de mișcările sociale din Orientul Mijlociu și din Africa de Nord. Războiul din Siria este unul polivalent, civil și, în același timp, internațional. În conflictul civil se confruntă, pe de o parte, regimul Al-Assad, cu opoziția și cu gruparea teroristă Daesh. Regimul Al-Assad este sprijinit din exterior de către Rusia și Iran. Turcia sprijină opoziția anti-Assad, combătând grupările kurde; ocazional, aceasta s-a confruntat cu Rusia¹. Împotriva Daesh și în sprijinul opoziției anti-Assad s-au implicat, intermitent, Statele Unite ale Americii², Marea Britanie

¹ *BBC*, „Turkey's downing of Russian warplane - what we know”, 1 decembrie 2015, disponibil la <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-34912581>.

² *Associated Press*, „A timeline of the US involvement in Syria's conflict”, 11 ianuarie 2019, disponibil la <https://apnews.com/article/96701a254c5a448cb253f14ab697419b>.

și Franța³. Ocazional, unități americane desfășurate în Siria au intrat în conflict cu unități regulate și paramilitare ruse⁴ (Grupul Wagner).

Libia s-a remarcat printr-o instabilitate internă continuă de la răsturnarea dictatorului Muammar al-Gaddafi, în anul 2011, în urma Primăverii Arabe și a intervenției franco-britanice în această țară. În prezent, în războiul civil din Libia se înfruntă forțele guvernului recunoscut internațional (*Government of National Accord /GNA*), sprijinit în plan extern de către Turcia, Italia și Qatar, cu forțele generalului Khalifa Haftar (*National Liberation Army/LNA*), sprijinite de către Federația Rusă, Franța, Egipt și Emiratele Arabe Unite⁵. În data de 23 octombrie 2020, a fost semnat un armistițiu între forțele GNA și LNA⁶.

Riscuri și amenințări:

- Instabilitate politică generată de absența unor guverne legitime sau de capacitatea unor state de a-și exercita, doar parțial, suveranitatea asupra teritoriului. Libia se încadrează în această categorie;
- Instabilitate politică generată de mișcări de protest, pe fondul unor nemulțumiri adânci cauzate de defectuoasa guvernare. Cel mai bun exemplu, în acest sens, este Libanul⁷;
- Terorismul internațional continuă să fie o amenințare, mai ales în zonele slab guvernate sau aflate în război civil. Lipsa unor guverne legitime creează condițiile necesare reapariției și instalării în regiune a unor mișcări teroriste transnaționale, precum Daesh și Al-Qaida. Numărul mare de luptători străini prezenți în Siria și Libia reprezintă un risc de securitate major pentru țările de origine din Europa. Mișcări sau grupări teroriste active sunt prezente în Algeria (GIA, FIDA, AIS, GSPC), Egipt (Frații Musulmani, Al-Jama'a Al-Islamiyya, Daesh), Palestina (Hamas), Liban (Hezbollah), Siria (Daesh, Al-Qaida) și Turcia (PKK);
- Marea Mediterană este o placă turnantă pentru migrația și traficul de persoane spre Europa. O parte dintre acești migranți vin din zone de conflict, atât din bazinul mediteranean (Libia, Siria), dar mai ales din afara lui (Afganistan, Irak, Sahel). Turcia este țara care găzduiește pe teritoriul său cei mai mulți refugiați, în jur de 4 milioane de persoane⁸, iar coridorul greco-turc din Mediterana de Est și Marea Egee reprezintă principala rută spre Europa a refugiaților și migranților proveniți din Orientul Mijlociu și Asia Centrală. Italia este a doua poartă de intrare a

³ Dan Sabbagh, „UK and France to send further forces to Syria in aid of US withdrawal”, *The Guardian*, 9 iulie 2019, disponibil la <https://www.theguardian.com/world/2019/jul/09/uk-and-france-to-send-further-forces-to-syria-in-aid-of-us-withdrawal>.

⁴ Thomas Gibbons-Neff, „How a 4-Hour Battle Between Russian Mercenaries and U.S. Commandos Unfolded in Syria”, *New York Times*, 24 mai 2018, disponibil la <https://www.nytimes.com/2018/05/24/world/middleeast/american-commandos-russian-mercenaries-syria.html>

⁵ Kali Robinson, „Who's Who in Libya's War?”, *Council on Foreign Relations*, 18 iunie 2018, disponibil la <https://www.cfr.org/in-brief/whos-who-libyas-war>.

⁶ *UN News*, „UN salutes new Libya ceasefire agreement that points to ‘a better, safer, and more peaceful future’”, 23 octombrie 2020, disponibil la <https://news.un.org/en/story/2020/10/1076012>.

⁷ *BBC*, „Beirut explosion: Anti-government protests break out in city”, 7 august 2020, disponibil la Beirut explosion: Anti-government protests break out in city.

⁸ *UNHCR*, „UNHCR Turkey - Fact Sheet September 2020”, 22 septembrie 2020, disponibil la <https://reliefweb.int/report/turkey/unhcr-turkey-fact-sheet-september-2020>.

refugiaților și migranților, cu precădere a celor care provin din nordul Africii și din Africa subsahariană. Migrația necontrolată spre piața comună europeană generează instabilitate politică și socială, alimentând retorica și acțiunile mișcărilor populiste (Italia, Franța, Germania), precum și ale regimurilor populiste (Ungaria, Polonia). O altă amenințare a valului de migranți este posibilitatea sosirii în Europa a unor teroriști, fie prin infiltrarea în grupurile de refugiați, fie prin recrutarea, mai târziu, din rândul acestora din urmă, după ce ajung în Occident;

- Conflictelor militare din regiune generează o cerere mare de armament (mai ales armament ușor, de infanterie), care este satisfăcută prin traficul ilicit. În prezent, se află în vigoare un embargo în privința importului de arme în Libia⁹;
- Transferurile ilicite de armament greu¹⁰ au un potențial destabilizator ridicat și pot prelunge conflictele militare din regiune;
- Implicarea în regiune a unor puteri cu agende agresive, revizioniste și revanșarde. Bazinul mediteranean facilitează accesul spre mai multe regiuni-cheie ale sistemului internațional: Orientul Mijlociu și Oceanul Indian; Europa și Oceanul Atlantic; Asia Centrală și, mai departe, Asia. Rusia este una dintre aceste puteri, care prin intervenția din Siria, din anul 2015, a redevenit un jucător important în Orientul Mijlociu. De asemenea, printr-o prezență militară continuă și relativ numeroasă în Marea Mediterană, Kremlinul încearcă să exploateze diferențele din interiorul NATO. Această prezență militară poate fi utilizată de către Rusia atât în bazinul mediteranean, cât și în Orientul Mijlociu. China este o altă putere interesată de evoluțiile din Marea Mediterană, care, ocazional, proiectează forță în regiune, prin intermediul marinei sale militare, din ce în ce mai numeroasă. Totodată, și Iranul are interese majore în Liban și în Siria, fiind unul dintre sprijinitorii regimului Al-Assad, precum și principalul finanțator al grupării Hezbollah. Qatarul este un alt actor regional cu interese economice și politice importante în bazinul mediteranean;
- Dispute de factură culturală, precum recentul conflict izbucnit între Franța și Turcia, cu privire la libertatea de exprimare și libertatea de conștiință.¹¹ Disensiunile au pornit de la republicarea, în Franța, a caricaturilor profetului Mahomed, realizate de echipa revistei *Charlie Hebdo*, cu ocazia începerii procesului celor ce i-au sprijinit pe teroriștii care au atacat respectiva redacție¹². Situația s-a agravat în Franța după asasinarea profesorului Samuel Paty¹³, care a folosit acele caricaturi ca material didactic în timpul unei ore despre libertatea de

⁹ Edith M. Lederer, „UN demands all countries enforce UN arms embargo on Libya”, *Associated Press*, 16 septembrie 2020, disponibil la <https://apnews.com/article/africa-libya-russia-north-africa-united-nations-35d0b1b6351d36157e0c2af20f65765c>.

¹⁰ Arnaud Delalande, „Russian jets in Libya: Why Haftar's MiGs will 'change nothing' on the ground”, *Middle East Eye*, 26 mai 2020, disponibil la <https://www.middleeasteye.net/news/russian-jets-libya-why-haftars-migs-wont-tip-balance-battle-tripoli>

¹¹ *BBC*, „France recalls Turkey envoy after Erdogan says Macron needs 'mental check'”, 25 octombrie 2020, disponibil la <https://www.bbc.com/news/world-europe-54678826>.

¹² Willy Le Devin și Julie Brafman, „Attentats de janvier 2015: brouillard dans le prétoire”, *Libération*, 28 octombrie 2020, disponibil la https://www.liberation.fr/france/2020/10/28/attentats-de-janvier-2015-brouillard-dans-le-pretoire_1803788.

¹³ *Discours du président de la République, hommage national à la mémoire de Samuel Paty*, 21 octombrie 2020, disponibil la <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/politique-etrangere-de-la-france/droits-de-l-homme/liberte-de-religion-ou-de-conviction/article/discours-du-president-de-la-republique-hommage-national-a-la-memoire-de-samuel>.

expresie. El a fost decapitat, în plină stradă, de către un extremist islamist. Acest conflict se subsumează însă disputelor din Mediterana de Est.

Turcia, statul-cheie pentru stabilitatea Mediteranei de Est

Ankara este o putere regională în ascensiune, cu interese majore în Marea Mediterană, Marea Neagră, Orientul Mijlociu și Asia Centrală. Poziția Turciei, la confluența dintre Europa și Asia, se traduce printr-o multitudine de oportunități geostrategice, simultan cu o serie de provocări în ceea ce privește prioritizarea și alocarea resurselor pentru atingerea obiectivelor de politică externă în aceste regiuni. Controlul efectiv al strâmtorilor Bosfor și Dardanele, precum și lungimea litoralului turc la Marea Mediterană și Marea Neagră, fac din Turcia un actor-cheie pentru securitatea euroatlantică. Ankara posedă a doua cea mai numeroasă armată din cadrul NATO, găzduiește aviație militară, arme nucleare și trupe americane la baza de la Incirlik, iar pe lângă acestea, găzduiește radarul de avertizare timpurie necesar sistemului antibalistic al NATO, desfășurat în România și în Polonia. Astfel, poziția strategică a Turciei oferă acces NATO și forțelor americane spre Caucaz, Asia Centrală și Orientul Mijlociu. Importanța Turciei pentru arhitectura de securitate europeană nu poate fi subestimată.

Totuși, Republica Turcă este departe de a fi mulțumită cu actuala situație de fapt din regiunea sa. Ankara consideră SUA ca fiind principalul responsabil pentru instabilitatea din Orientul Mijlociu; este nemulțumită de modul în care NATO și SUA au reacționat în cazul crizei siriene, mai ales în cazul protejării teritoriului turc, iar cei mai mulți refugiați din regiune se găsesc, în prezent, în Turcia.

Deși după anul 1923, Turcia s-a lansat într-un proces accelerat de occidentalizare și modernizare, care a dus în 1952 la aderarea sa la NATO, Ankara, în momentul de față, se află în competiție cu Occidentul. Sursa acestei atitudini este slăbiciunea relativă din ultima perioadă de timp a Occidentului, asociată cu efectele modernizării Turciei, care au creat premisele unor ambiții geopolitice regionale serioase. Prezența militară a Turciei reflectă cel mai bine ambițiile și interesele acesteia, precum și avantajul conferit de poziția geografică. Trupe și nave turcești sunt prezente în Bosnia-Herțegovina, Marea Egee, estul Mediteranei, Libia, nordul Ciprului, Irak, Siria, Azerbaidjan, Somalia, Afganistan și Qatar¹⁴.

Statul turc dorește să fie tratat ca egal de către Occident, urmare a vocației sale geopolitice și a performanțelor sale socio-economice. Turcia posedă o economie dezvoltată și competitivă la nivel global, făcând parte din grupul celor mai dezvoltate 20 de economii mondiale (G20). Noua elită politică de la Ankara, islamizată, care s-a format în interiorul Asiei Mici și nu de-a lungul coastelor turce¹⁵, precum cea care a sprijinit și a profitat de

¹⁴ Selcan Hacaoglu, „Mapping the Turkish Military’s Expanding Footprint”, *Bloomberg*, 7 mai 2019, disponibil la <https://www.bloombergquint.com/quicktakes/mapping-the-turkish-military-s-expanding-footprint-quicktake>.

¹⁵ Ihsan Yilmaz, Greg Barton și James Barry, „The Decline and Resurgence of Turkish Islamism: The Story of Tayyip Erdoğan’s AKP”, *Journal of Citizenship and Globalization Studies*, 2017, Vol. 1, Nr. 1, 2020, pp. 54-57.

reforme impuse de regimul lui Kemal Atatürk¹⁶, dorește să ducă mai departe moștenirea kemalistă a unui stat modern, dar fără a ignora caracterul islamic al culturii și al societății turce.

Memoria Imperiului Otoman, care a dominat pentru o lungă perioadă de timp Mediterana de Est și Nordul Africii, precum și a Califatului alimentează, în parte, ambițiile geopolitice ale Turciei. Dacă în trecut naționalismul turc s-a concentrat asupra promovării națiunii turce și a modernizării statului în concordanță cu ideile occidentale, acum se încearcă și grefarea unei identități de factură islamică.

Sursele recente ale tensiunilor cu Occidentul sunt, parțial, rezultatul unor evoluții interne din Turcia, dar și rezultatul ambițiilor de politică externă, economice și tehnologice ale statului turc. Aceste tensiuni sunt exacerbate de stilul agresiv de negociere adoptat de către președintele turc Recep Tayyip Erdoğan, în raport cu aliații occidentali. Turcia reproșează aliaților occidentali lipsa de sprijin sau avertizare în privința tentativei de lovitură de stat din anul 2016, în timp ce statele occidentale reproșează Ankarei derapajele autoritare și subminarea democrației.

Disensiunile privind delimitarea maritimă în Marea Mediterană reprezintă cel mai vizibil conflict al Turciei cu Occidentul, cu un impact negativ asupra coeziunii NATO. Această dispută a depășit cadrul bilateral greco-turc și a dus la implicarea Franței, care are propria agendă în bazinul mediteranean. În prezent, Parisul asociază regimul Erdoğan cu unul de factură islamistă, în timp ce Franța se confruntă cu o criză de securitate internă generată de atacurile teroriste de sorginte islamică. Pe cale de consecință, Turcia nu este percepută ca un aliat¹⁷. Franța are puternice interese economice în Libia și Egipt, fiind interesată de sectorul energetic, precum și de vânzarea de armament în regiune, Cairo fiind unul dintre clienții importanți ai Parisului. Peste toate acestea se adaugă ambițiile istorice din Marea Mediterană ale Franței, precum și legăturile tradiționale cu Libanul, reflectate cel mai bine de atenția acordată de către președintele Emmanuel Macron acestei țări, după explozia devastatoare din 4 august 2020 din portul Beirut¹⁸.

Unul dintre cele mai vizibile conflicte dintre Turcia și aliații săi din NATO este cel privind achiziționarea sistemului antiaerian și antibalistic rus S-400. Această achiziție a fost motivată, în principal, de războiul civil sirian, când teritoriul turc a fost amenințat de tiruri de rachete balistice și atacuri aeriene, de nemulțumirea autorităților turce privind modul în care aliații din NATO au reacționat la amenințările aeriene și balistice generate de

¹⁶ David L. Edgerly, „Turkey’s elite ponders the revenge of Anatolia”, *Financial Times*, 20 iulie 2007, disponibil la <https://www.ft.com/content/e52113d0-36ec-11dc-9f6d-0000779fd2ac>.

¹⁷ Youssef Chiheb, „Erdogan, pyromane de la Méditerranée”, *Le Point*, 8 noiembrie 2020, disponibil la https://www.lepoint.fr/invites-du-point/erdogan-pyromane-de-la-mediterranee-08-11-2020-2399960_420.php.

¹⁸ *France 24*, „Emmanuel Macron : "La classe politique libanaise a trahi son engagement"”, 27 septembrie 2020, disponibil la <https://www.france24.com/fr/20200927-en-direct-suivez-la-conf%C3%A9rence-de-presse-de-macron-sur-le-liban>.

conflictul din țara vecină.¹⁹ Experiența tentativei de lovitură de stat din anul 2016, când sistemele de apărare antiaeriene turce nu au putut angaja în luptă aeronavele militarilor rebeli ce amenințau aeronava prezidențială, reprezintă motivul secundar al opțiunii autorităților turce pentru sistemul S-400²⁰. Mai mult, această achiziție este un mijloc de negociere cu Occidentul pentru a trata Turcia ca partener egal în ceea ce privește dezvoltarea tehnologiilor de vârf²¹. Acest aspect este reliefat și de participarea turcă în programul american ce vizează dezvoltarea și construirea avionului multirol F-35 *Lightning II*. Ankara și-a dezvoltat foarte mult industria de apărare și dorește să nu fie dependentă de importurile de armament din străinătate.

Anterior achiziției sistemului S-400, Turcia a inițiat un proces competitiv de achiziție a unui sistem antiaerian și antibalistic care să-i protejeze teritoriul de amenințările cu rachete balistice și de croazieră venite, în principal, din Orientul Mijlociu. Ofertele și negocierile cu partenerii occidentali în cadrul acestui program nu s-au ridicat la așteptările autorităților turce²², acestea arătându-și nemulțumirea prin selectarea inițială a unui sistem de armament produs de China²³. Ankara a dat înțeles, prin depozitarea sistemului S-400 și amânarea *sine die* a operaționalizării acestuia²⁴, că este dispusă să negocieze cu SUA și cu partenerii din NATO pentru a ajunge la un compromis. SUA au eliminat oficial Turcia din programul F-35, dar Washingtonul nu a activat sancțiunile votate de Congresul american împotriva Ankarei²⁵, dând de înțeles faptul că rămâne deschisă calea negocierilor în privința reprimirii acesteia în program²⁶. Ankara ar câștiga foarte puțin din punct de vedere economic, tehnologic și politic dacă ar sacrifica participarea în acest program de apărare american, în favoarea accesului la tehnologia rusă.

Dezvoltarea economică a Turciei a permis apariția unei industrii navale civile și militare competitive și avansate. Această industrie navală sprijină eforturile militare turce din bazinul mediteranean, oferind un grad ridicat de autonomie strategică, precum și

¹⁹ Mustafa Kibaroloğlu, „On Turkey's Missile Defense Strategy: The Four Faces of the S-400 Deal Between Turkey and Russia”, *Center for Strategic Research*, pp. 1-13, disponibil la <http://sam.gov.tr/pdf/sam-papers/SAM-Papers-No.-16.pdf>.

²⁰ Ali Demirdas, „Why is Turkey so Insistent on Buying Russian Missiles (And Missing Out on the F-35)”, *The National Interest*, 23 iunie 2019, disponibil la <https://nationalinterest.org/blog/buzz/why-turkey-so-insistent-buying-russian-missiles-and-missing-out-f-35-63647>.

²¹ *Reuters*, „Turkey signs initial missile defense deal with French, Italian firms: Anadolu”, 17 iulie 2017, disponibil la <https://www.reuters.com/article/us-turkey-defence-missiles-idUSKBN1A20E4>.

²² Fabrice Wolfe, „La Turquie dénonce l'obstruction française à son programme de défense anti-missiles”, *Meta Défense*, 7 ianuarie 2020, disponibil la <https://www.meta-defense.fr/2020/01/07/la-turquie-denonce-l-obstruction-francaise-a-son-programme-de-defense-anti-missiles>.

²³ Ali Ünal, „Turkey cancels \$3.4B missile deal with China to launch own project”, *Daily Sabah*, 15 noiembrie 2015, disponibil la <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2015/11/15/turkey-cancels-34b-missile-deal-with-china-to-launch-own-project>.

²⁴ *Hürriyet Daily News*, „S-400 activation delayed due to COVID-19: Ankara”, 1 mai 2020, disponibil la <https://www.hurriyetdailynews.com/s-400-activation-delayed-due-to-covid-19-ankara-154379>.

²⁵ *Congressional Research Service*, „Turkey: Background and U.S. Relations”, 9 noiembrie 2020, pp. 27-28, disponibil la <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R41368.pdf>.

²⁶ Yasmin Tadjeh, „Air Warfare Symposium News: Reintroducing Turkey to F-35 Program Would Pose Challenges”, *National Defense Magazine*, 27 februarie 2020, disponibil la <https://www.nationaldefensemagazine.org/articles/2020/2/27/reintroducing-turkey-to-f35-program-would-pose-challenges>.

capabilități suverane palpabile. În prezent, Ankara poate construi submarine sub licență germană²⁷, construiește nave de desant după un proiect spaniol²⁸ și are deja două programe naționale pentru construcția de corvete și fregate²⁹. De asemenea, industria de apărare turcă a început să producă armament sofisticat care să echipeze, parțial sau chiar total, navele militare fabricate pe plan local³⁰. Turcia vizează o mai mare autonomie din punct de vedere militar, dorind să nu fie dependentă de un furnizor anume.

O expresie a aspirațiilor Turciei în domeniul maritim, precum și a naționalismului turc, este proiectul *Mavi Vatan* sau *Patria Albastră*, care presupune delimitarea, controlul și exploatarea resurselor existente în ceea ce Ankara consideră zona sa economică exclusivă în Marea Neagră și în Marea Mediterană. Un proiect ambițios de infrastructură este Canalul Istanbul, care ar urma să lege Marea Neagră de Marea Marmara, creând astfel o a doua rută de navigație, care să unească bazinul mediteranean de cel pontic. Construirea acestei căi de navigație este justificată prin traficul naval foarte intens din Bosfor, care ar urma să atingă, în anul 2070, cifra de 86.000 de vapoare³¹. Pe lângă preluarea unei părți semnificative a traficului din Bosfor, Canalul Istanbul ar fi considerat rută internă de navigație a statului turc și ar fi scutit astfel de regimul Convenției de la Montreux³². Dar costurile sunt prohibitive, în jurul a 16,5 miliarde de dolari SUA³³, iar opinia publică din Istanbul – cel mai populat oraș al țării și un bastion anti-AKP – se opune acestui proiect.³⁴

Ambițiile geopolitice, în asociere cu capacitățile militare din ce în ce mai performante și cu o diplomatie „pe marginea prăpastiei”, fac din Turcia un partener incomod pentru Occident. În ciuda evoluțiilor politice interne, criticate mai ales de către opinia publică occidentală, Ankara nu este un adversar al Occidentului. Este doar o putere regională în ascensiune, în căutare de recunoaștere internațională. În ciuda asperităților recente față de diferite state occidentale, Turcia cooperează economic cu Italia, un stat european cu interese vitale în bazinul mediteranean³⁵.

²⁷ *Daily Sabah*, „Turkey to boost naval strength with 6 new submarines to go into service in 2022-2027”, 22 decembrie 2019, <https://www.dailysabah.com/defense/2019/12/22/turkey-to-boost-naval-strength-with-6-new-submarines-to-go-into-service-in-2022-2027>.

²⁸ *Bosporus Naval News*, „The Construction Of The Multipurpose Amphibious Assault Ship TCG Anadolu Has Started”, 2 mai 2016, disponibil la <https://turkishnavy.net/2016/05/02/the-construction-of-the-multipurpose-amphibious-assault-ship-tcg-anadolu-has-started>.

²⁹ D-Mitch, „Ada class corvettes of the Turkish Navy”, *Naval Analyses*, 26 iunie 2015, disponibil la <https://www.navalanalyses.com/2015/06/ada-class-corvettes-of-turkish-navy.html>.

³⁰ *Daily Sabah*, „Turkey’s 1st maritime missile Atmaca nears mass production”, 29 septembrie 2020, <https://www.dailysabah.com/business/defense/turkeys-1st-maritime-missile-atmaca-nears-mass-production>.

³¹ Frank Jacobs, „Why Erdogan wants to turn Istanbul into an island”, *Big Think*, 14 septembrie 2020, disponibil la <https://bigthink.com/strange-maps/kanal-istanbul?rebellitem=4#rebellitem4>

³² *Ibid.*

³³ *Ibid.*

³⁴ Tessa Fox, „Erdogan’s ‘crazy project’: new Istanbul canal to link Black and Marmara Seas”, *The Guardian*, 17 februarie 2020, disponibil la <https://www.theguardian.com/environment/2020/feb/17/canal-istanbul-erdogans-crazy-plan-to-plot-route-between-black-and-marmara-seas>

³⁵ Michaél Tanchum, „Italy and Turkey’s Europe-to-Africa Commercial Corridor: Rome and Ankara’s Geopolitical Symbiosis Is Creating a New Mediterranean Strategic Paradigm”, *AIES*, pp. 1-5, disponibil la <https://www.aies.at/download/2020/AIES-Fokus-2020-10.pdf>.

Turcia este un partener incomod și pentru Federația Rusă, iar în ciuda unei aparente relații pragmatice și profitabile pe alocuri, Ankara și Moscova au foarte puține interese comune în Marea Mediterană și în Marea Neagră. Mai mult, Turcia a demonstrat că este pregătită să confrunte militar Rusia, fie direct (cum s-a întâmplat în Siria), fie indirect, în Caucaz, în conflictul din Nagorno-Karabah. Poziționarea conflictuală a Turciei în raport cu membrii UE și aliații săi din NATO, în chestiunea Marea Mediterană, este rezultatul unor conflicte istorice și al implicării slabe a Occidentului în regiune, în ultimul deceniu, nu rodul unei agende antagonice.

Conflictele Turciei cu Occidentul:

- Turcia vs Statele Unite – sprijinul pentru kurzii din Irak (YPG) și extrădarea lui Fethullah Gülen, arhitectul loviturii de stat din anul 2016. După *Operațiunea Iraqi Freedom* din 2003, Turcia percepe SUA ca un factor destabilizator în Orientul Mijlociu. Conflictul privind achiziția de rachete S-400 și eliminarea Turciei din programul american F-35;
- Ambițiile de politică externă ale Turciei în Estul Mediteranei, care s-au ciocnit de interesele Greciei și ale Franței;
- Franța vs Turcia – un conflict cu fațete multiple. Parisul consideră Ankara drept un regim islamist, cu agendă expansionistă în Africa de Nord și Levant (interpretarea caracterului islamist este destul de largă, dar aceasta este percepția la Palatul Elysée). Opoziția Franței față de aderarea Turciei la Uniunea Europeană este alt punct fierbinte pe agenda bilaterală. Însă, pe termen scurt, cel mai important conflict al agendei este cel din Libia, care a dus chiar la retragerea Franței dintr-o misiunea navală a NATO, în urma unui incident cu marina turcă³⁶;
- Conflictul istoric cu Grecia, precum și rivalitatea în Mediterana de Est;
- Conflictul cu UE privind unificarea Ciprului, care a început să afecteze și relațiile cu aliații din NATO. La acest conflict se adaugă evoluțiile politice interne din Turcia (tentativa de lovitură de stat din anul 2016 și reprimarea ce urmat), care au pus sub semnul întrebării democrația turcă;
- Disputele cu Uniunea Europeană privind refugiații din Asia și Siria care se află, în prezent, pe teritoriul turc;
- Siria. Turcia a fost nemulțumită de modul în care NATO și Occidentul au sprijinit-o, mai ales în domeniul apărării antiaeriene și antirachetă, teritoriul turc fiind lovit de tiruri venite din Siria. Totuși, aliații au desfășurat sisteme antiaeriene performante în Turcia, descurajând potențialele atacuri aeriene și utilizarea arsenalului de rachete tactice al regimului Al-Assad. Intervenția turcă în Siria, de asemenea, a creat tensiuni cu Occidentul;
- Deși relațiile cu Israelul au fost normalizate în anul 2016, printr-un acord bilateral (după tensiunile din 2010, în urma incidentului de la bordul navei *Mavi Marmara*), tema mutării capitalei de la Tel Aviv la Ierusalim a răcit din nou relația bilaterală.

³⁶ *France 24*, „France suspends role in NATO naval mission over tensions with Turkey”, 1 iulie 2020, disponibil la <https://www.france24.com/en/20200701-france-suspends-role-in-nato-naval-mission-over-turkish-warship-incident>.

În plan diplomatic, Turcia nu s-a ferit să joace cartea migranților prezenți pe teritoriul său. Astfel, Ankara a amenințat statele europene cu facilitarea tranzitului acestor persoane spre vestul continentului, în schimbul unor concesiuni în diferite dosare de politică externă³⁷. Atitudinea agresivă din Mediterana de Est a fost facilitată și de slăbiciunea relativă a Greciei, pe fondul crizei economice și a crizei datoriilor care au afectat această țară în ultimul deceniu.

Rusia – actor revizionist și revanșard

Kremlinul este primul actor care a contestat, deschis și prin forță, ordinea post-Război Rece. Federația Rusă este, simultan, o putere în declin, dar și o putere revanșardă și revizionistă. Vladimir Putin dorește, cu orice preț, să readucă Rusia în prim-planul sistemului internațional, alături de SUA și, pentru atingerea acestui obiectiv, a arătat că este pregătit să facă orice, inclusiv să ignore tabuul european al utilizării forței pentru soluționarea diferendelor între state. Rusia caută să-și ia revanșa față de Occident pentru înfrângerea și declinul suferite după sfârșitul Războiului Rece.

În raport cu Occidentul, obiectivele urmărite de Moscova sunt multiple și complementare. Acestea sunt: dispariția sau neutralizarea NATO, o Uniune Europeană fragmentată și dependentă de hidrocarburile furnizate de Rusia, o lume multipolară împărțită în sfere de influență, iar SUA să se confrunte cu fenomenele ce au condus la declinul Rusiei, după dispariția URSS. Pentru aceste obiective, Federația Rusă este pregătită să treacă de la acțiunile subversive împotriva Vestului (propagandă, manipularea clivajelor politice), popular denumite „război hibrid”, la folosirea forței. De fiecare dată când Rusia a utilizat forța pentru soluționarea unei dispute cu un alt stat sau a lansat o intervenție dincolo de granițele sale pentru a-și apăra interesele, a făcut acest lucru în spațiul mediteraneanopontic: Georgia (2008), Ucraina (2014), Siria (2015) și Libia (2020). Peninsula Crimeea, ocupată și anexată de Rusia în anul 2014, reprezintă platforma de lansare a intervențiilor ruse în Estul Mediteranei. Pentru statele riverane Mării Negre, Crimeea este bastionul militar de unde ar putea porni o eventuală agresiune militară împotriva Occidentului.

Interesele Federației Ruse în Marea Mediterană sunt, în general, de factură strategică. În perioada Războiului Rece, Mediterana era potențialul teatru de confruntare între forțele navale ale NATO (Flota a VI-a a SUA și flotele statelor riverane) și forțele navale sovietice (Escadra a V-a a marinei sovietice, împreună cu alte unități navale sovietice detașate în Mediterana)³⁸. Portul sirian Tartus a fost dezvoltat în cooperare cu URSS pentru a permite staționarea îndelungată în Marea Mediterană a navelor sovietice³⁹. Combaterea terorismului de sorginte islamică este un alt interes major al Moscovei în bazinul mediteranean, autoritățile ruse preferând să combată terorismul „la sursă”: în Siria, Libia și Irak. Pe lângă interesele de factură strategică, Kremlinul urmărește interese

³⁷ Chris Harris, „Europe's migrant crisis: Why Turkey let refugees head for EU and the link with Syria”, *Euronews*, 4 martie 2020, disponibil la <https://www.euronews.com/2020/03/03/europe-s-migrant-crisis-why-turkey-let-refugees-head-for-eu-and-the-link-with-syria>.

³⁸ Gordon H. McCormick, „The Soviet Presence in the Mediterranean”, *RAND*, 1987, pp. 1-25, disponibil la <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2008/P7388.pdf>.

³⁹ Shirin Jaafari, „Russia's naval base in Syria has decades of history”, *The World*, 6 octombrie 2015, disponibil la <https://www.pri.org/stories/2015-10-06/russias-naval-base-syria-has-decades-history>.

economice în Marea Mediterană, în sectoarele energetic și al apărării. Algeria⁴⁰, Egiptul⁴¹ și Siria se numără printre statele-client ale industriei de apărare rusești⁴².

În anul 2015, perspectiva pierderii ancorajului din Tartus, ca urmare a răsturnării regimului Assad, a reprezentat unul dintre motivele principale ale intervenției Ruse în războiul civil din Siria⁴³. Baza de la Tartus era, din perspectiva elitelor ruse, unul dintre mijloacele care permiteau Rusiei să proiecteze putere dincolo de granițele sale și să-și aroge titulatura de mare putere. Fără o bază navală în Mediterana, ambițiile de mare putere ale Moscovei nu s-ar mai fi justificat, iar valoarea strategică a anexării Crimeei s-ar fi diminuat. În prezent, portul Tartus reprezintă principala bază navală rusă din regiune, iar Moscova plănuiește să extindă și să modernizeze instalațiile portuare, investind în acestea aproximativ 500 de milioane de dolari⁴⁴. Prezența militară rusă pe teritoriul sirian este completată de utilizarea bazei militare aeriene siriene de la Hmeimim, la periferia portului Latakia. Siria a „cesionat” utilizarea acestei baze aeriene Federației Ruse, pe o perioadă de timp nedeterminată, în schimbul combaterii Daesh și al menținerii la putere a regimului Assad⁴⁵. Astfel, forțe aeriene, navale și terestre ruse pot acționa atât în regiunea Mării Mediterane, cât și în regiunile limitrofe. Aceste mijloace militare îi permit Federației Ruse să se insereze în conflictele și relațiile din bazinul mediteranean și din Orientul Mijlociu.

Intervenția militară din Siria a permis Rusiei să-și reafirme interesele atât în regiunea Mării Mediterane, cât și în Orientul Mijlociu. Federația Rusă a intervenit militar în Libia, prin intermediul companiei private de securitate Wagner („Grupul Wagner”)⁴⁶ și a oferit asistență militară chiar și Irakului pentru combaterea Daesh⁴⁷. Prezența militară rusă în Marea Mediterană ar urma să sporească, prin intermediul a două baze în Libia⁴⁸. O prezență militară semnificativă a Rusiei în Marea Mediterană, în ciuda limitărilor de natură geografică și financiară, nu poate fi ignorată de SUA și de Alianța nord-atlantică.

⁴⁰ *International Institute for Strategic Studies*, „The Military Balance 2019”, (London: Routledge, 2019), pg. 332.

⁴¹ *Ibid.*, p. 336.

⁴² *Ibid.*, p. 322 și p. 368.

⁴³ Maria Petkova, „What has Russia gained from five years of fighting in Syria?”, *Al Jazeera*, 1 octombrie 2020, disponibil la <https://www.aljazeera.com/features/2020/10/1/what-has-russia-gained-from-five-years-of-fighting-in-syria>.

⁴⁴ Henry Foy, „Russia to invest \$500 million in Syrian port of Tartus”, *Financial Times*, 17 decembrie 2019, disponibil la <https://www.ft.com/content/f52bdde6-20cc-11ea-b8a1-584213ee7b2b>.

⁴⁵ *Reuters*, „Syria agrees to let Russia expand Hmeimim air base”, 19 august 2020, disponibil la <https://www.reuters.com/article/us-russia-syria-airbase-idUSKCN25F2BP>.

⁴⁶ *United States Department of Defense*, „Russia, Wagner Group Continue Military Involvement in Libya”, 24 iulie 2020, disponibil la <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/2287821/russia-wagner-group-continue-military-involvement-in-libya>.

⁴⁷ *TRT World*, „The importance of Russia’s growing footprint in Iraq”, 25 septembrie 2020, disponibil la <https://www.trtworld.com/magazine/the-importance-of-russia-s-growing-footprint-in-iraq-40054>. Qassim Abdul-Zahra, și Samya Kullab, „Iraq considers deepening military ties with Russia”, *Associated Press*, 6 februarie 2020, disponibil la <https://apnews.com/article/eef84afdb1700f67266e4c90936024a7>.

⁴⁸ Boiko Nikolov, „Russia plans to set up two own military bases in Libya, the GNA alerted”, *Bulgarian Military*, 9 iunie 2020, <https://bulgarianmilitary.com/2020/06/09/russia-plans-to-set-up-two-own-military-bases-in-libya-the-gna-alerted/>. Vezi și Brian Katz și Joseph S. Bermudez Jr, „Moscow’s Next Front: Russia’s Expanding Military Footprint in Libya”, *CSIS*, 17 iunie 2020, disponibil la <https://www.csis.org/analysis/moscows-next-front-russias-expanding-military-footprint-libya>.

Cel mai mare risc, din punct de vedere strategic, este permanentizarea prezenței ruse în Marea Mediterană. Rusia poate desfășura sisteme antiacces în bazinul mediteranean, care să limiteze libertatea de navigație a statelor membre NATO și UE în regiune. Prezența navală a Kremlinului este deja semnificativă în Marea Mediterană, iar Federația Rusă a demonstrat că poate manipula, în interesul său, prevederile Convenției de la Montreux în ceea ce privește tranzitarea strâmtorilor Bosfor și Dardanele de submarine aparținând Flotei Mării Negre pentru a proiecta forță militară în regiune⁴⁹. Pe lângă mijloacele antiacces pe care le-ar putea desfășura în bazele sale din Siria, Rusia ar putea folosi pretextul aplicațiilor militare spre a restricționa temporar navigația în anumite sectoare ale Mării Mediterane. Această practică a fost utilizată în Marea Neagră, blocând, pentru perioade scurte de timp, suprafețe maritime mari și rute comerciale importante⁵⁰. Libia ar putea fi următoarea gazdă a unei baze militare ruse, ceea ce ar spori influența Kremlinului în regiune și ar amplifica riscul multiplicării „bulelor antiacces”. Diplomația rusă va încerca să manipuleze în favoarea sa diferențele existente între Turcia și aliații săi din NATO. Combaterea terorismului în regiunea Mediteranei de Est este singura temă pe care Rusia și Occidentul pot coopera fructuos în Marea Mediterană.

În prezent, Rusia este angajată militar în Ucraina, Siria și Libia. De asemenea, este subiectul sancțiunilor occidentale, ca urmare a anexării Crimeei și a războiului din estul Ucrainei. Sancțiunile au limitat accesul Rusiei la tehnologia și capitalul occidental necesare dezvoltării și diversificării economiei ruse. Pandemia de COVID-19 a afectat economia rusă și a adăugat o nouă criză pe agenda Kremlinului, o criză cu un impact direct asupra societății ruse. Deși Rusia a demonstrat că poate absorbi, fără probleme, pe termen mediu, pierderile economice generate de sancțiunile impuse de SUA și UE, angajamentele militare în afara granițelor, asociate cu efectele pandemiei de COVID-19, ar putea face ca poziția sa din Marea Mediterană să devină nesustenabilă.

China – puterea globală în ascensiune, cu vocație revizionistă

Republica Populară Chineză este puterea „nou venită” în regiune. Interesele Beijingului cu privire la Marea Mediterană sunt legate de proiectul *Belt and Road Initiative* (BRI). Acest proiect strategico-economic are ca scop securizarea rutelor și a lanțurilor logistice ce leagă China de economia globală⁵¹ prin evitarea, respectiv, securizarea rutelor maritime de comunicații din Oceanele Pacific și Indian, care sunt controlate, în prezent, de SUA. Astfel, acestea sunt vulnerabile unei blocade, în cazul unui conflict⁵². În plus, Marea

⁴⁹ H. I. Sutton, „Russian Black Sea Sub Deployments to Mediterranean Could Violate Treaty”, *USNI News*, 8 iulie 2020, disponibil la <https://news.usni.org/2020/07/08/russian-black-sea-sub-deployments-to-mediterranean-could-violate-treaty>.

⁵⁰ Sandu Valentin Mateiu, „Demonstrație de forță a Rusiei la adresa Ucrainei și a NATO”, *Monitorul Apărării și Securității*, 19 august 2018, disponibil la <https://monitorulapararii.ro/demonstratie-de-forta-a-rusiei-la-adresa-ucrainei-si-a-nato-o-fregata-rusa-a-lansat-o-racheta-navala-in-nord-vestul-marii-negre-1-5361>.

⁵¹ Peter Cai, „Understanding China’s Belt and Road Initiative”, *Lowy Institute*, 22 martie 2017, pp. 2-5, disponibil la <https://www.lowyinstitute.org/publications/understanding-belt-and-road-initiative>.

⁵² Vezi Toshi Yoshihara și James R. Holmes, „Red Star over the Pacific: China’s Rise and the Challenge to U.S. Maritime Strategy”, (Annapolis: Naval Institute Press, 2013) și Robert Haddick, „Fire on the Water: China, America and the Future of the Pacific”, (Annapolis: Naval Institute Press, 2014).

Mediterană oferă acces Beijingului în Africa, un continent cu importantă prezență economică chineză.

China urmărește să supravegheze infrastructura critică în Marea Mediterană pentru a controla fluxul de bunuri, energie și informație de pe axa comercială Orient-Occident. De asemenea, China are drept scop divizarea Occidentului, astfel încât să obțină o mai mare libertate în plan internațional, fără teama unor sancțiuni sau dezbateri în forurile internaționale privind comportamentul său extern sau chiar intern⁵³.

Companiile de stat chineze *COSCO Shipping Ports*, *China Merchants Port Holdings* și *Qingdao Port International Development* au preluat controlul, administrează sau investesc în porturi aparținând unor state riverane Mării Mediterane⁵⁴. În interiorul UE, acest lucru s-a întâmplat în cazul porturilor Pireu (Grecia), Marsaxlokk (Malta), Genova (Italia), Marsilia (Franța), Valencia (Spania). *Shanghai International Port Group* va investi în construirea unui nou terminal de containere în portul israelian Haifa, unul dintre porturile de escală ale Flotei a VI-a a US Navy⁵⁵. Investițiile chineze nu s-au limitat la porturile care aparțin statelor UE. Port Said (Egipt), Istanbul (Turcia), Casablanca și Tanger (Maroc) – de pe malul african al Mării Mediterane – au fost vizate de investițiile chineze.⁵⁶

Investițiile Beijingului în infrastructura portuară au profitat de contextul crizei economice globale, cum este cazul portului Pireu din Grecia⁵⁷, sau de nevoia de dezvoltare și expansiune pentru a face față traficului internațional de mărfuri. Există temeri că în cazul unei crize de securitate sino-americane, firmele chineze care administrează sau dețin porturi în afara țării ar putea interzice accesul navelor militare americane. De asemenea, prin controlul acestor porturi, companiile chineze vor putea culege informații despre mișcările navelor americane sau aliate pe care le pot transmite mai departe Beijingului.

Dincolo de investițiile în infrastructura critică din Marea Mediterană, China a început să proiecteze forță militară în Marea Mediterană. În anul 2011, Marina Armatei Populare de Eliberare și Forțele Aeriene ale Armatei Populare de Eliberare au ajutat la evacuarea resortisanților chinezi din Libia. O fregată chineză care participa la misiunile antipiraterie din Golful Aden a fost detașată în Libia pentru a escorta navele civile închiriate pentru evacuarea muncitorilor chinezi din această țară⁵⁸. După anul 2011, această prezență militară navală a crescut, dar nu a căpătat un caracter permanent. În 2015, două fregate aparținând Marinei Armatei Populare de Eliberare au efectuat o vizită de curtoazie la

⁵³ Nadia Schadlow, „China in the Mediterranean and Implications for the United States and Europe”, *Strategyka*, 10 ianuarie 2020, disponibil la <https://www.hoover.org/research/china-mediterranean-and-implications-united-states-and-europe>.

⁵⁴ Joanna Kakissis, „Chinese Firms Now Hold Stakes In Over A Dozen European Ports”, *NPR*, 9 octombrie 2018, disponibil la <https://www.npr.org/2018/10/09/642587456/chinese-firms-now-hold-stakes-in-over-a-dozen-european-ports?t=1605002840093>.

⁵⁵ Gordon C. Chang, „China in the Mediterranean”, *Strategika*, Nr. 62, 10 ianuarie 2020, disponibil la <https://www.hoover.org/research/china-mediterranean>.

⁵⁶ J. Kakissis, „Chinese Firms Now Hold Stakes In Over A Dozen European Ports”.

⁵⁷ *Reuters*, „China, Greece agree to push ahead with COSCO's Piraeus Port investment”, 11 noiembrie 2019, disponibil la <https://www.reuters.com/article/us-greece-china-idUSKBN1XL1KC>.

⁵⁸ Shaio H. Zerba, „China's Libya Evacuation Operation: a new diplomatic imperative—overseas citizen protection”, *Journal of Contemporary China*, Vol. 23, Nr. 90, 2014, pp. 1100-1101.

Sevastopol, după care au traversat strâmtorile înapoi în Marea Mediterană, împreună cu o navă militară rusă⁵⁹. Gruparea navală ruso-chineză a efectuat apoi o serie de exerciții denumite *Joint Sea 2015*⁶⁰. În anul 2017, două nave militare chineze au desfășurat exerciții de tragere în Marea Mediterană în drum spre o aplicație comună ruso-chineză în Marea Baltică⁶¹, iar în 2019, un exercițiu comun naval egipteano-chinez⁶².

China proiectează forță în Marea Mediterană prin intermediul bazei sale din Djibouti, din Golful Aden, prin Marea Roșie și Canalul de Suez⁶³. În prezent, Beijingul nu are baze în Marea Mediterană, dar în viitor s-ar putea inspira din exemplul Federației Ruse și ar putea „închiria” o bază navală sau un ancoraj în regiunea Mării Mediterane. China se numără printre furnizorii de armament pentru statele din regiune, Algeria fiind unul dintre clienții acesteia⁶⁴, iar Turcia chiar a luat în considerare achiziția unui sistem antibalistic și antiaerian, precum și tehnologia aferentă acestuia⁶⁵.

Rezervele de hidrocarburi și proiectele energetice

Zăcămintele descoperite recent în Estul Mediteranei

Zăcămintul	Statul	Cantitatea de gaz estimată
Zohr	Egipt	850 mld metri cubi
Leviathan	Israel	450 mld metri cubi
Tamar	Israel	200 mld metri cubi
Aphrodite	Cipru & Israel	100-180 mld metri cubi
Glaucus-1	Cipru	142-227 mld metri cubi
Calypso	Cipru	230 mld metri cubi

⁵⁹ Sam LaGrone, „Two Chinese Warships Enter Black Sea, Reports Link Visit to Possible Chinese Frigate Sale to Russia”, *USNI*, 5 mai 2015, disponibil la <https://news.usni.org/2015/05/05/two-chinese-warships-enter-black-sea-reports-link-visit-to-possible-chinese-frigate-sale-to-russia>.

⁶⁰ Tamara Zamiatina, „Russia-China military cooperation to enhance joint potential”, *TASS*, 12 mai 2015, disponibil la <https://tass.com/opinions/794272>.

⁶¹ *Military Times*, „Chinese navy ships conduct live-fire drills in Mediterranean”, 12 iulie 2017, <https://www.militarytimes.com/news/pentagon-congress/2017/07/12/chinese-navy-ships-conduct-live-fire-drills-in-mediterranean>.

⁶² Hassanin Tayea, „Egypt, China Hold Naval Drills in Mediterranean Sea”, *Sada Elbalad*, 21 august 2020, <https://see.news/egypt-china-hold-naval-drills>.

⁶³ John Grady, „European Navies Are Grappling with Aggressive Russian, Chinese Operations in Baltic, Mediterranean”, *USNI*, 10 aprilie 2014, disponibil la <https://news.usni.org/2018/04/10/european-navies-grappling-aggressive-russian-chinese-operations-baltic-mediterranean>.

⁶⁴ *DefenceWeb*, „Algeria receives final Chinese corvette”, 18 iulie 2016, disponibil la <https://www.defenceweb.co.za/sea/sea-sea/algeria-receives-final-chinese-corvette>.

⁶⁵ Joshua Kucera, „Turkey Finally Abandons Controversial Chinese Missile Deal”, *Eurasianet*, 15 noiembrie 2015, disponibil la <https://eurasianet.org/turkey-finally-abandons-controversial-chinese-missile-deal>.

Gazoductul *EastMed*, realizat în cooperare de Israel, Cipru și Grecia, cu o capacitate totală de 10 miliarde de metri cub de gaz⁶⁶. Dacă și Egiptul se alătură acestui proiect, capacitatea conductei va crește la 20 miliarde de metri cubi de gaze. Proiectul beneficiază de sprijinul Uniunii Europene și ar contribui la sporirea securității energetice a acesteia.⁶⁷

Gazoductul *TurkStream* din Marea Neagră, cu o capacitate totală estimată la 31,5 miliarde de metri cubi⁶⁸. Acest gazoduct traversează bazinul Mării Negre și livrează gaze în Turcia și mai departe, prin intermediul infrastructurii de transport de gaze turcești, către piețele europene. Primul miliard de metri cubi de gaze a fost livrat de *TurkStream* în luna ianuarie 2020. *TurkStream* face parte din strategia energetică a Rusiei de a elimina Ucraina din rutele de transport de gaze naturale spre Europa occidentală⁶⁹. Un al doilea gazoduct, *TurkStream 2*, paralel cu primul – *TurkStream*, ar urma să livreze 15,75 miliarde de metri cubi de gaze pe an⁷⁰. Proiectul *TurkStream 2* este vizat de sancțiuni impuse de guvernul SUA⁷¹.

TANAP sau *Trans Anatolian Pipeline* este un gazoduct turco-azer destinat transportului gazelor naturale din Azerbaidjan către piața Uniunii Europene. Capacitatea totală a acestui gazoduct este de 16 miliarde de metri cubi gaze, care poate fi extinsă până la 31 miliarde de metri cubi⁷².

TAP sau *Trans Adriatic Pipeline* ar trebui, prin interconectarea la TANAP, să transporte gaz către Italia, via Grecia și Albania. Capacitatea inițială a conductei va fi de 10 miliarde de metri cubi de gaz, cu un potențial maxim de 20 de miliarde de metri cubi.

Gazoductele TANAP, TAP și *EastMed* au potențialul să diversifice sursele de aprovizionare cu gaz ale Uniunii Europene. Însă aceste gazoducte sunt concurente, nu complementare. Odată realizat, proiectul *EastMed* va concura cu proiectele turco-azere și cu cele ruso-turce. Perspectiva unei competiții acerbe pentru accesul la piața europeană de gaz nu încântă deloc autoritățile de la Ankara și Moscova. În plus, pentru Turcia, care este afectată de o criză economică⁷³, resursele de hidrocarburi și proiectele energetice sunt

⁶⁶ NS Energy, „Eastern Mediterranean Pipeline Project”, disponibil la <https://www.nsenergybusiness.com/projects/eastern-mediterranean-pipeline-project>.

⁶⁷ Sarantis Michalopoulos, „EU welcomes EastMed gas pipe deal as ‘one option’ to strengthen energy security”, *Euractiv*, 3 ianuarie 2020, disponibil la <https://www.euractiv.com/section/energy/news/eu-welcomes-eastmed-deal-but-highlights-further-cost-benefit-analysis>.

⁶⁸ Gazprom Export, „TurkStream”, disponibil la <http://www.gazpromexport.ru/en/projects/transportation/6/#:~:text=The%20first%20of%20the%20pipeline's,each%20of%20the%20two%20string>.

⁶⁹ Gazprom Export, „First Bcm of Gas Supplied via TurkStream”, 27 ianuarie 2020, disponibil la <http://www.gazpromexport.ru/en/presscenter/information/2435>.

⁷⁰ *TurkStream*, „The TurkStream Gas Pipeline”, disponibil la https://turkstream.info/r/E8B8E316-B5D4-4B60-9E4B-0CB6E5D8B012/TurkStream_General_Factsheet-EN_2019.pdf, p. 2.

⁷¹ Matthew Lee, „US warns firms about sanctions for work on Russian pipelines”, *Associated Press*, 16 iulie 2020, disponibil la <https://apnews.com/article/bc20dabfe6356e65846cf99d230f3f0f>.

⁷² Vladimir Socor, „Azerbaijan Drives the Planning on Trans-Anatolia Gas Pipeline Project”, *Eurasia Daily Monitor* Vol. 9, Nr.164, disponibil la <https://jamestown.org/program/azerbaijan-drives-the-planning-on-trans-anatolia-gas-pipeline-project>.

⁷³ Chris Miller, „Erdogan Has Hidden an Economic Disaster Deep in Turkish Banks”, *Foreign Policy*, 11 august 2020, disponibil la <https://foreignpolicy.com/2020/08/11/erdogan-economic-disaster-turkey-banks-debt-dollars>.

percepute ca pârghii de revigorare a economiei turce⁷⁴. Importanța acordată de autoritățile de la Ankara resurselor de hidrocarburi pentru revenirea economică a Turciei este subliniată de interesul arătat pentru descoperirea unui zăcământ de gaze foarte bogat, la mare adâncime, în Marea Neagră⁷⁵. Acesta este zăcământul *Tuna-1*⁷⁶, cu un potențial estimat de 405 miliarde de metri cubi de gaze, descoperit la aproximativ 100 de mile marine în largul coastelor Turciei⁷⁷. Pe lângă valoarea economică potențială a acestor descoperiri, ele joacă și un rol politic intern, oferind capital intern regimului Erdoğan și guvernării AKP.

Concluzii:

- Marea Mediterană a devenit un teatru al competiției pentru supremație între marile puteri și puterile regionale. În bazinul mediteranean se ciocnesc interese strategice și economice locale, dar și ambiții și proiecte globale;
- Marea Mediterană este un teatru de război între marile puteri, care însă nu se confruntă direct, ci prin intermediari (*proxies*). Războiul prin intermediari (*proxy war*) și războaiele civile sunt conflictele tipice ce se desfășoară în această regiune;
- Conflictele din regiune, precum și importanța Mării Mediterane ca regiune de tranzit dinspre și înspre alte regiuni importante ale globului, au sporit prezența militară a unor state din afara sau din proximitatea bazinului mediteranean, precum Federația Rusă și R. P. Chineză;
- Construirea unor baze militare ruse în Mediterana de Est aduce cu sine pericolul apariției „bulelor antiaces” în regiune, care să pericliteze libertatea de navigație. O prezență militară rusă semnificativă în bazinul mediteranean va avea un efect destabilizator, pe termen mediu și lung;
- Bazinul mediteranean reprezintă o sursă majoră de insecuritate pentru statele europene din cauza instabilității politice și a existenței unor zone slab guvernate care favorizează prezența și activitatea unor rețele teroriste (Daesh, Al- Qaida și afiliații lor);
- În Marea Mediterană asistăm, în prezent, la o criză umanitară generată de numărul mare de migranți care doresc să ajungă în Europa. Războaiele civile din regiune sau din zonele învecinate sunt principalele responsabile pentru apariția acestui val migrator;
- Competiția pentru putere în regiune este și de natură economică, urmare a importanței bazinului mediteranean în tranzitul de mărfuri și în descoperirea unor zăcăminte bogate în hidrocarburi. Această competiție este tensionată de existența unor conflicte privind delimitările maritime în regiune. Astfel, Marea Mediterană este o regiune-cheie pentru securitatea energetică a Uniunii Europene.

⁷⁴Nik Martin, „Turkey's Black Sea gas 'miracle' won't solve economic woes”, *Deutsche Welle*, 26 august 2020, disponibil la <https://www.dw.com/en/turkey-gas-black-sea-erdogan/a-54708878>.

⁷⁵ Ariel Cohen, „Turkey Finds Enormous Gas Field In The Black Sea — But Tricky Process Ahead”, *Forbes*, 18 septembrie 2020, disponibil la <https://www.forbes.com/sites/arielcohen/2020/09/18/turkeys-new-natural-gas-find-in-the-black-sea-exciting-but-tricky-process-ahead/?sh=72fcd1045a86>.

⁷⁶ *Daily Sabah*, „Turkey's Fatih starts 1st drilling in Black Sea, energy minister says”, 20 iulie 2020, disponibil la <https://www.dailysabah.com/business/energy/turkeys-fatih-starts-1st-drilling-in-black-sea-energy-minister-says>.

⁷⁷ Orhan Coskun și Tuvan Gumrucku, „Erdogan set to unveil total size of Black Sea gas find”, *Reuters*, 14 octombrie 2020, disponibil la <https://www.reuters.com/article/turkey-energy-erdogan-int-idUSKBN26Z1E3>.